

WIKIWIJS JAGERS EN BOEREN KENNISORIENTATIEVRAGEN

...

score: _____

1. Gebruik de bron hiernaast.

a De bron is vermoedelijk een vruchtbaarheidsgodin. Welke aanwijzingen in de bron zijn hiervoor te vinden? Noem er twee.

b Magie diende voor de jager-verzamelaars om het gevoel te krijgen de natuur te kunnen beïnvloeden. Welke rol zou dit beeldje daarbij gespeeld kunnen hebben?

c Leg aan de hand van de bron uit waarom het moeilijk is in die tijd een onderscheid te maken tussen magie en godsdienst.

2. Gebruik de bron hiernaast.

a De bron is vermoedelijk een vruchtbaarheidsgodin. Welke aanwijzingen in de bron zijn hiervoor te vinden? Noem er twee.

b Magie diende voor de jager-verzamelaars om het gevoel te krijgen de natuur te kunnen beïnvloeden. Welke rol zou dit beeldje daarbij gespeeld kunnen hebben?

c Leg aan de hand van de bron uit waarom het moeilijk is in die tijd een onderscheid te maken tussen magie en godsdienst.

3. Gebruik onderstaande bron.

'Ötzi

Het lopen langs de gletsjer moet hem moeite hebben gekost. Ondanks zijn slechte longen en een brandende pijn in zijn gewrichten, droeg hij een zware bepakking: een koperen bijl, een vuurstenen dolk, een mat van gevlochten gras, een rugzak van hazelaar- en larikshout, een 180 centimeter lange boog en een pijlkoker van herten huid. Uiteindelijk viel de man uitgeput neer en hij stond niet meer op.

Vijfduizend jaar later, in 1991, werd deze prehistorische jager gevonden in de Ötztaler Alpen. Doordat hij al die tijd in het ijs had gelegen, waren zijn lichaam en zijn spullen vrij goed bewaard gebleven. Onderzoek wees uit dat Ötzi, zoals hij genoemd werd, er lichamelijk slecht aan toe was geweest voor hij zijn laatste adem uitblies. Hij had ontstekingen in zijn gewrichten, ribbreuken en zwartgeblakerde longen van de kampvuren waarbij hij had gezeten. In zijn darmen zaten restanten van zijn laatste maaltijd: edelhert, steenbok, een homp brood van einkorn en delen van een groene plant. De einkorn, een graansoort, wijst er op dat Ötzi contact had met landbouwers.'

a Naar welke twee kenmerkende aspecten van de tijd van jagers en boeren wordt in de bron verwezen?

b Vergelijk de datering van Ötzi met het tijdstip waarop de landbouw zijn intrede in Europa deed. Wat kun je zeggen over de snelheid van de verspreiding van de landbouw?

c Leg uit aan de hand van de bron dat de ontwikkeling van de landbouw geen rechtlijnige ontwikkeling is geweest.

4. Gebruik de bron 'Verspreiding van de landbouw in het Midden-Oosten' hiernaast.

a Hoe wordt het gebied dat op het kaartje te zien is, ook wel genoemd?

b Ook in andere gebieden werd de landbouw uitgevonden. Noem hiervan twee voorbeelden.

c Noem twee voorwaarden voor het ontstaan van de landbouw die ook in deze gebieden aanwezig moeten zijn geweest.

d In deze andere gebieden zijn ook beschavingen opgebloeid. Leg het verband uit tussen landbouw en beschaving.

5. Gebruik onderstaande bron.

Jericho

Op de westelijke Jordaanoever, enkele kilometers buiten het huidige Jericho (Israël/Palestina), lag ooit het oude Jericho, de oudste stad van de wereld. Tussen 8350 en 7200 v.C. bouwden boeren hier een nederzetting met ovalen huizen van klei. Daar omheen groeven ze een gracht en bouwden ze een drie meter dikke muur. Aanvankelijk dachten archeologen dat de muur bedoeld was voor de beveiliging van de stad, maar het is ook goed mogelijk dat de muur de stad moest beschermen tegen overstromingen. Landbouw was het belangrijkste middel van bestaan, maar er zijn ook aanwijzingen dat de inwoners al handel dreven. Zout en zwavel ruilden ze mogelijk tegen kostbare gesteenten en schelpen uit andere gebieden. Na 7200 v.C. veranderde het uiterlijk van Jericho. De inwoners bouwden rechthoekige huizen die dicht op elkaar stonden en tussen de huizen liepen nauwe steegjes. De plek waar het oude Jericho lag, heet nu Tell es-Sultan. Een tell is een heuvel waarin verschillende bouwlagen boven op elkaar liggen.'

- a Naar welk kenmerkend aspect van de tijd van jagers en boeren verwijst de bron?
- b Het ontstaan van de landbouw leidde vrij snel tot het begin van een stedelijke beschaving. Toon dit aan met behulp van de bron.
- c Welke aanwijzing is in de bron te vinden dat er arbeidsverdeling bestond?
- d De meeste mensen in Jericho hielden zich bezig met de landbouw. Toch spreken we van een stad. Noem drie kenmerken van een stad die in de bron te vinden zijn.
- e Na 7200 v.C. werd Jericho verbouwd. Leg uit met gegevens van de bron wat hiervan de oorzaak zal zijn geweest.

6. a In welke twee perioden kun je de prehistorie verdelen als het gaat samenlevingstypen?
- b Wat is de belangrijkste verklaring voor het feit dat de leefwijze in deze twee perioden zo verschillend was?
- c Waarom beschouwen we de prehistorie toch als één periode?

7. Gebruik de bron ' Rotstekening met herders' hiernaast.

a Waarom is de bron kenmerkend voor de landbouwsamenleving? Gebruik in je antwoord een element uit de bron.

b Welk voordeel van de landbouwrevolutie hadden de mensen op de bron?

c De bron bewijst niet dat de mensen op de bron ook boeren zijn. Waarom niet?

d Niet alle mensen gingen over op de landbouw. Geef hiervoor een verklaring.

8. Gebruik onderstaande bron.

Een nieuwsbericht van de Stichting van Nederlandse Archeologie van 12 oktober 2006:

'Graven naar de Bandkeramiek in Elsloo

In de Rivijsstraat in Elsloo worden momenteel de uitzonderlijk goed bewaarde restanten van prehistorische boerderijen opgegraven. De boerderijen maken deel uit van een Bandkeramische nederzetting die zich over een oppervlak van 4 hectare uitstrekt. De nederzetting is daarmee de grootste prehistorische nederzetting die tot op heden bekend is.

De boerderijen zijn ongeveer 7000 jaar oud. De nederzetting werd meer dan twee eeuwen lang bewoond. De bewoners waren de eerste boeren van Nederland en worden door archeologen Bandkeramiekers genoemd naar de typische lijnversiering op hun aardewerk.

Tussen 1958 en 1967 werd in Elsloo onder leiding van prof.dr. P. Modderman van de Universiteit Leiden voor het eerst een groot deel van deze Bandkeramische nederzetting opgegraven. Het huidige archeologisch onderzoek werd mogelijk gemaakt door de sloop van oude woningen op het terrein. De oude bewoningssporen zijn buitengewoon goed bewaard gebleven. Archeologen vonden paalsporen, afvalkuilen en graansilo's terug.

Het onderzoek richt zich dit maal niet zo zeer op het geheel opgraven van de hele nederzetting, maar is vooral bedoeld om antwoorden te vinden op vragen die tot op heden onbeantwoord bleven. Een van deze vragen betreft het eetpatroon van de bewoners. Onderzoek naar verkoolde zaden en vruchten kan de archeologen daarover wellicht meer vertellen.'

a In welke provincie ligt Elsloo? Beredeneer je antwoord.

b Uit welke vondst kun je iets afleiden over de bouw van de huizen? Waarom is dat een aanwijzing dat het gaat om boerderijen?

c Stel dat je niet wist dat de woningen van boeren waren. Welke andere aanwijzingen zijn hiervoor te vinden in de tekst? Noem er drie.

9. a Leg uit waarom het einde van de prehistorie een gevolg was van de uitvinding van de landbouw.

b Gaat het in deze uitspraak om een direct of een indirect verband? Leg je antwoord uit.

10. Gebruik onderstaande bron.

Uit NRC Handelsblad (8 december 2002):

'STOKOUDE STERRENSCHIJF

De hemel op een schijf uit de bronstijd

Op een 3600 jaar oude, in Duitsland gevonden bronzen schijf staan de oudst bekende Europese afbeeldingen van zon, maan en enkele sterren.

Uit een prehistorisch graf in Sachsen-Anhalt werd drie jaar geleden een bronzen schijf van 32 centimeter diameter geroofd. Maar onlangs werd hij teruggevonden. De schijf is 3600 jaar oud en vertoont afbeeldingen van verscheidene hemellichamen en hemelverschijnselen. Het zijn de oudste niet-symbolische afbeeldingen van hemelverschijnselen die tot nu toe gevonden zijn. De vondst wordt dan ook als een unicum in de Europese archeo-astronomie beschouwd. [...] [Astrofysicus] Schlosser meent dat de afbeelding van de Plejaden er op wijst dat de bronstijdmens in Midden-Europa zijn kalender ook aan de sterrenhemel ontleende. Van deze sterrenhoop is bekend dat hij bij vele volkeren werd gebruikt voor het onderverdelen van het jaar en het vastleggen van het beginpunt van de beelden van de dierenriem.'

a Leg uit wat de functie van de hemelschijf te maken heeft met de landbouwsamenleving.

b Welke andere aanwijzingen zijn er in de bron dat de schijf is uitgevonden na de landbouwrevolutie?

c Leg uit wat de schijf te maken heeft met het begrip beschaving.

d In Egypte en Mesopotamië was de astronomie al eerder uitgevonden. Geef hiervoor een verklaring met gegevens van de bron.

11. In de steden ontwikkelde de beschaving zich sneller.

a Geef hiervoor een sociaal-economische verklaring.

b Cultuur en beschaving worden soms als synoniem gebruikt. Welke betekenis hebben ze dan?

12. Jager-verzamelaars hadden veel kennis van de natuur.

a Leg uit waaruit we dit afleiden. Doe dit apart voor de jagers en voor de verzamelaars.

b Uitvindingen waren niet alleen kenmerkend voor de landbouwers. Ook de jagers deden uitvindingen. Noem hiervan twee voorbeelden.

c De jager-verzamelaars deden andere soorten uitvindingen dan de boeren. Geef hiervoor een verklaring.

13. Veranderingen in de tijd van de jagers en boeren voltrokken zich veel langzamer dan tegenwoordig.

a Geef hiervan een voorbeeld uit de prehistorie.

b De veranderingen in de tijd na de landbouwrevolutie gingen sneller dan in de tijd daarvoor. Geef hiervoor een verklaring.

14. Gebruik onderstaande bron.

Uit L.P. Louwe Kooijmans e.a., Nederland in de prehistorie (Amsterdam 2005):

'Het proces van de overgang naar een neolithische levenswijze lijkt het traagst in het westen en noorden van Nederland verlopen te zijn, in de gebieden die zich bij uitstek lenen voor jacht en visserij en die, in onze hedendaagse optiek, minder geschikt zijn voor landbouw en veeteelt. Het hele neolithisatieproces kenmerkt zich dus door chronologische en regionale verschillen.'

a Leid uit de bron af wat wordt bedoeld met 'neolithische levenswijze'.

b Welke aanwijzing geeft de bron voor het bestaan van chronologische verschillen in het 'neolithisatieproces'?

c Welke aanwijzing geeft de bron voor het bestaan van regionale verschillen in het 'neolithisatieproces'?

d Welke aanwijzing geeft de bron over de motivatie van mensen in de prehistorie om hun levenswijze aan te passen?
